

Teslyk N.M. The personal characteristics of the cadets-lawyers in the building up the attitude to the law

The article deals with the results of the influence of the personal properties psychological research of the personal properties influence on the attitudes toward the law of the higher educational establishment cadets of MIA.

Key words: *legal consciousness, relation to the law, character's traits, self-appraisal.*

УДК 316.614.642

О.Г. Угрин

**АНАЛІЗ КОМПОНЕНТІВ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ КУРСАНТІВ ОВС
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ**

Розглянуто змістові характеристики поняття «психологічна готовність». Проаналізовано компоненти психологічної готовності, що сприяють саморозвитку та самореалізації особистості в професійній сфері. Визначено вплив показників самоактуалізації на психологічну готовність курсантів до професійної діяльності.

Ключові слова: *психологічна готовність, компоненти готовності, професійна діяльність, професійна самоактуалізація, самореалізація.*

Постановка проблеми. Психологічна готовність курсантів ОВС є важливою умовою успішного виконання професійної діяльності та самореалізації в структурі ОВС, яка повинна формуватися і удосконалюватися і самою особистістю фахівця, і всією системою заходів, що вживаються державою в цілому.

Оскільки готовність є необхідною складовою ефективною самореалізації особистості в обраній діяльності, передумовою становлення професіоналізму, то вивчення її компонентів сприятиме гармонізації особистісного розвитку. Тому актуальність зумовлена важливістю наукового вирішення проблеми формування психологічної готовності курсантів до професійної діяльності в структурі ОВС.

Стан дослідження. Наукові роботи, які спрямовані на вивчення змістовної характеристики поняття «загальна готовність до діяльності», здійснені А.Г. Асмоловою [1], С.Д. Максименком [8], О.Г. Морозом [10], А.С. Прангішвілі [11], С.Л. Рубінштейном [14] тощо.

Психологічна готовність проаналізована вченими як цілісне утворення, якість особистості, комплекс здібностей, синтез певних особистісних якостей, системне особистісне утворення.

Дослідження формування готовності до здійснення професійної діяльності курсантів у системі ОВС, шляхи її формування як умови ефективності службової діяльності досліджувалась у наукових працях В.Г. Андросюка, О.М. Бандурки, В.І. Барка, Ф.К. Думка, В.І. Дяченка, Г.Є. Запорожцевої, О.В. Іванової, Л.І. Казміренко, Л.І. Мороз, О.В. Шаповалова, Г.О. Юхновця, Г.Х. Яворської та ін. [16].

Як показав проведений аналіз, незважаючи на значні наукові дослідження у сфері професійної діяльності, досі немає однозначного, усталеного підходу щодо розуміння поняття психологічної готовності, її компонентів до професійної діяльності та реалізації в цілому курсантів ОВС.

У зв'язку з цим виникла потреба у дослідженні тих компонентів, від яких залежить психологічна готовність курсантів ОВС до професійної діяльності та самореалізації загалом.

Мета статті – визначення та аналіз компонентів психологічної готовності курсантів ОВС до професійної діяльності та самоактуалізації.

Виклад основних положень. Є різні підходи до тлумачення готовності до професійної діяльності особистості. Чимало учених пояснюють готовність через сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних і вольових якостей особистості, як особливий психічний стан (М.І. Дьяченко, Л.А. Кандилович [3], Н.Д. Левітов [6], А.А. Ухтомський [15], А.Ц. Пуні [13]).

А.Ц. Пуні психологічну готовність відносить до категорії психологічних станів, які характеризуються такими особливостями, як упевненість у своїх силах, прагнення до досягнення мети, оптимальне збудження, висока сталість нервових процесів, саморегуляція та самооцінка. На думку вченого, сутність психологічної готовності складається з можливості вчасного прийняття оптимального рішення у конкретній ситуації; відповідності дій з висунутими мотивами і завданнями у психологічній спільності діяльності і стану; можливості безперервного контролю і регуляції результатів кожної дії, яка здійснюється цілеспрямовано [13].

Важливе місце у розумінні сутності психологічної готовності посідають особливості її формування. Вперше поняття «психологічна готовність до діяльності» було використано М.І. Дяченком та Л.А. Кандиловичем [2; 3]. Відповідно до змісту і конкретних завдань, що вирішуються суб'єктом трудової діяльності, науковці поділяють готовність на короткотривалу (ситуативну), що детермінується відповідними психічними станами, і відносно сталу, що визначається стабільними властивостями (особливостями) особистості. Стала і ситуативна психологічні готовності охоплюють мотиваційні (потреба успішно виконати поставлене завдання, інтерес до діяльності, прагнення до досягнення успіху і прагнення показати себе з кращої сторони), пізна-

вальні (розуміння обов'язків, завдань, оцінки її значущості, знання засобів досягнення мети, уявлення ймовірних змін), емоційні (відчуття відповідальності, впевненості в успіху, натхнення) та вольові (управління собою і мобілізація ресурсів, зосередження на завданні, подолання сумнівів, страхів) компоненти.

Розглядаючи готовність до праці як складне психологічне утворення, М.І. Дяченко і Л.А. Кандибович виділяють такі її компоненти:

– *мотиваційний* – охоплює професійні установки, інтереси, прагнення виконувати професійну роботу. Його основою є професійна спрямованість (особисте прагнення людини застосувати свої знання в обраній професійній сфері), в якій виражається позитивне ставлення до професії, нахил та інтерес до неї, бажання вдосконалювати свою підготовку і т.д. Стійкість, глибина і широта професійних інтересів і педагогічних ідеалів визначається професійною спрямованістю. Ступінь сформованості професійного інтересу визначає характер роботи майбутнього фахівця над собою з метою використання своїх можливостей і здібностей;

– *орієнтаційний*, основою якого є професійна етика, професійні ідеали, погляди, принципи, переконання, готовність діяти відповідно до них. Ядро орієнтаційного компонента – ціннісні орієнтації особистості, глибина професійного світогляду. До його основних структурних одиниць уходять узагальнені професійні знання, погляди, переконання, принципи і готовність діяти в практичних ситуаціях відповідно до них. Орієнтаційний аспект є важливою характеристикою психологічної готовності до професійної діяльності, а тому весь навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі треба будувати так, щоб всі форми роботи сприяли формуванню у студентів відповідальності, професійної етики, уміння доводити розумні вимоги до логічного кінця, співвідносити їх з можливостями тих, кому вони адресовані;

– *до пізнавально-операційного компоненту* психологічної готовності входить професійна спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам'ять, мислення, здібності, знання, дії, операції і заходи, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності. Цілеспрямоване формування професійної уваги, пам'яті, уявлень є важливим фактором підвищення психологічної готовності. Серед якостей пізнавально-операційного компонента готовності значне місце посідає професійне мислення. Воно виявляється в умінні виявити ситуації, явища, факти, розпізнати, моделювати їх, спрогнозувати можливі наслідки;

– *емоційно-вольовий* – характеризує почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності педагога; емоційний тонус, емоційна сприйнятливність, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостій-

ність, самокритичність, самоконтроль. Серед вольових якостей, які забезпечують психологічну готовність до професійної діяльності, виділяють, зокрема, цілеспрямованість (керування в роботі певною метою), самовладання і витримка (збереження самоконтролю в будь-якій ситуації), наполегливість (тривале збереження зусиль при досягненні поставленої мети), ініціативність (готовність і вміння виявляти творчий підхід до вирішення проблем, самодіяльність при виконанні професійних функцій), рішучість (своєчасно приймати продумані рішення і без зволікань приступати до їх виконання), самостійність (відносна незалежність від зовнішніх впливів), самокритичність (вміння зауважувати свої помилки, неправильні дії та прагнення їх виправити) [3].

Психологічна готовність до діяльності Р.І. Лучечко розглядає як інтегральну освіту, яка охоплює наявність індивідуальних нахилів, спеціальних знань, умінь і навичок, а також комплекс індивідуальних психологічних, психічних і характерологічних особливостей, що забезпечують високу ефективність професійного функціонування людини [7].

Н.У. Кузьмін, Є.М. Павлютенков аналізують психологічну готовність до професійної діяльності через призму наявності у фахівця знань, умінь і навичок, що дозволяють йому здійснювати свою діяльність на рівні сучасних вимог науки і техніки та передбачає свідомий вибір професії відповідно до здібностей і можливостей [5].

Відтак, на їхню думку, психологічна готовність охоплює, з одного боку, запас професійних знань, умінь і навичок; з іншого – риси особистості: переконання, здібності, інтереси, професійна пам'ять, мислення, увага, професійна спрямованість думки, працездатність, емоційність, моральний потенціал особистості, що забезпечують успішне виконання професійних функцій.

Що ж стосується особливостей психологічної готовності до діяльності в структурі ОВС, то І.О. Машук трактує це як стійкий стан, цілісний структурний комплекс компонентів: індивідуально-психологічні особливості, професійні знання, навички та уміння; мотиви, інтереси і потреби, який утворюється завдяки установці суб'єкта на конкретний вид правоохоронної діяльності шляхом цілеспрямованої професійно-психологічної підготовки і виникненням активно-дійового стану підготовленості тощо. Водночас, характеризується оптимальною мобілізацією всіх ресурсів організму, розвитком емоційно-вольової регуляції особистості курсанта, його стійкості завдяки професійній підготовленості, а також активно-позитивним ставленням до обраної діяльності [9].

Іншими словами, психологічна готовність – сукупність сформованих професійно значущих психологічних характеристик, що відповідають психологічним особливостям оперативно-службової діяльнос-

ті в структурі ОВС і виступають необхідною внутрішньою умовою її успішного здійснення. Тобто професійно-психологічна готовність майбутнього працівника ОВС – це сукупність якостей і властивостей особистості, що зумовлює стан мобілізованості психіки, налаштованість на найбільш доцільні, активні й рішучі дії в складних чи небезпечних для життя і здоров'я умовах професійної діяльності [4].

Зважаючи на те, що правоохоронна діяльність, служба в міліції розглядається як життєдіяльність людини в особливих, екстремальних умовах, які характеризуються достатньо високим рівнем нормованості, регламентованості та контрольованості, то формування психологічної готовності курсантів, майбутніх правоохоронців є основою їхньої успішної діяльності та можливості у самореалізації.

Є низка об'єктивних соціально-психологічних чинників, які визначають психологічну готовність курсантів до правоохоронної діяльності, зокрема, висока соціальна та державна значущість правоохоронної діяльності; значна фізична, інтелектуальна й емоційна напруженість, високий темп і динаміка її проходження; більш жорстка, порівняно з іншими професіями, регламентація та правове регулювання взаємовідносин між її учасниками; висока ступінь колективності діяльності; часта зміна одних видів діяльності, дій на інші, що може бути зумовлено різною оперативною обстановкою; високий рівень організації взаємин по вертикалі і по горизонталі та інші [12].

Так, формування і розвиток у курсантів ОВС названих якостей й компонентів психологічної готовності загалом виступає невідкладним завданням вищої школи.

Власне, для виявлення тих компонентів готовності, що впливають на самореалізацію в професійній сфері курсантів ОВС, на етапі професійного навчання проведено емпіричне дослідження.

У дослідженні брало участь 62 курсантів ОВС, віком від 19 до 22 років, 3 і 4 курси факультету психології Навчально-наукового інституту права, психології та економіки Львівського державного університету внутрішніх справ.

Для виявлення парціальної готовності до професійного саморозвитку застосовано методику «Діагностика рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку». На основі цієї методики визначають рівень розвитку компонентів готовності. До компонентів парціальної готовності входять: мотиваційний, когнітивний, морально-вольовий, гностичний, організаційний, здатність до самоуправління та комунікативний компонент. Також використана «Методика оцінки рівня самоактуалізації особистості» («САМОАЛ») для встановлення показників самоактуалізації, що можуть впливати на готовність курсантів до професійної діяльності.

Проведений кореляційний аналіз вказує на взаємозв'язки між компонентами готовності до професійного розвитку та показниками самоактуалізації (див. табл 1).

Таблиця 1

Результати кореляційного аналізу компонентів парціальної готовності до професійного саморозвитку та показників самоактуалізації

Назва шкал	Компоненти парціальної готовності до професійного саморозвитку						
	Мотиваційний	Когнітивний	Морально-вольовий	Гностичний	Організаційний	Зд. до самоуправління	Комунікативний
Показник самоактуалізації			0,36**				
Орієнтація в часі			0,46*	0,38**	0,34**		
Цінності	0,34**						
Креативність				0,36**	0,35**		
Саморозуміння				0,33**			

Примітка: дані, позначені * – значущі при $p > 0,01$ ** – значущі при $p > 0,05$

За результатом кроскореляції можна зробити висновок про те, що чим важливіші для особистості цінності (чи професійні, чи сімейні), тим вищий спостерігатиметься мотиваційний компонент готовності. Чим вищий показник самоактуалізації та орієнтації в часі, тим активніше проявлятиметься морально-вольовий компонент. Є прямий кореляційний зв'язок між гностичним компонентом готовності до професійного розвитку та орієнтацією в часі, креативністю та саморозумінням. Встановлено також, що чим більше виявляється креативність та орієнтація в часі, тим вищий організаційний компонент готовності до професійної діяльності в особистості.

Не встановлено кореляційні зв'язки між показниками самоактуалізації та когнітивним, комунікативним компонентами й здатністю до самоуправління.

Отримані результати свідчать про те, що на досягнення високого рівня самоактуалізації, бажання досягнути великих результатів впливає лише морально-вольовий компонент готовності. Орієнтація в часі сприяє розвитку морально-вольового, організаційного та гностичного компонентів психологічної готовності. Гностична та організаційна готовність у курсантів сприяє розвитку креативності.

На основі кількісного аналізу встановлено відсоткове співвідношення компонентів готовності до професійного розвитку у курсантів ОВС (див. рис. 1).

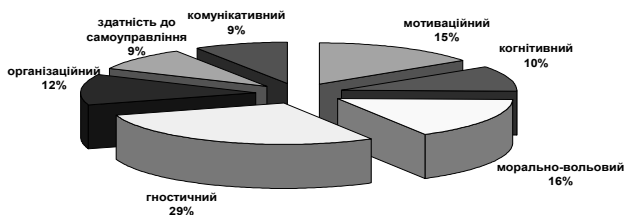

Рис. 1. Відсоткове ставлення компонентів готовності до професійного розвитку для курсантів ОВС

Отже, у курсантів найбільш вираженим є гностичний (29%), морально-вольовий (16%) та мотиваційний (15%) компонент готовності. Тобто для професійної самореалізації для них важлива мотивація, морально-вольові якості та пізнання. Проте найменш виражена здатність до самоуправління (9%) та комунікативна готовність (9%). Відтак для професійного розвитку для них не настільки важливими і сформованими є вміння організувати себе і комунікувати з іншими.

Проведений порівняльний аналіз для курсантів ОВС третього і четвертого курсів не встановив значущі відмінності у виявах компонентів готовності до професійного розвитку та показників професійної самореалізації. Проте кількісний аналіз дозволяє виявити відмінності для курсантів у показниках самореалізації (див. рис. 2).

Отримані результати свідчать про те, що для курсантів четвертого курсу порівняно із курсантами третього характерним є прояв аутосимпатії, саморозуміння, креативності. На відміну від курсантів 4 курсу, для курсантів 3 курсу більш притаманні гнучкість у спілкуванні, контактність, потреба в пізнанні, орієнтація в часі та прагнення до самореалізації.

Висновки. Зміст психологічної готовності становлять інтегральні характеристики особистості, що охоплюють інтелектуальні, емоційні і вольові властивості, професійно-моральні переконання, потреби, звички, знання, вміння і навички, професійні здібності. Вона передбачає професійну орієнтацію (готовність до професійного навчання), безпосередній процес опанування знаннями і вміннями у руслі відповідної професії (професійна готовність), наявність адекватних змісту діяльності якостей особистості (особистісна готовність), адаптацію після завершення навчання до професії (професійна адаптація). Професійна адаптація безпосередньо залежить від якості і ефективності психологічної готовності.

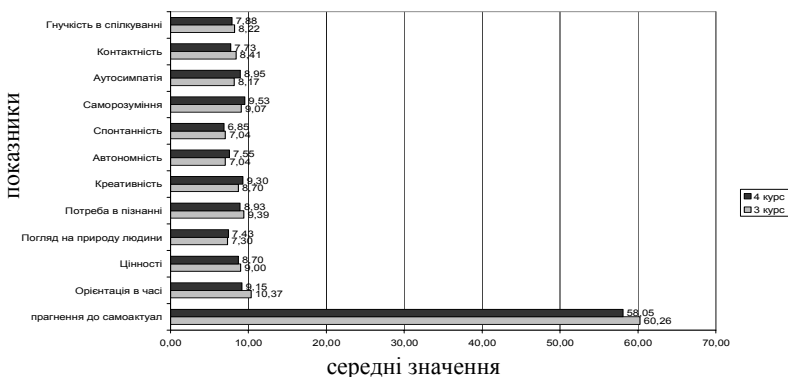

Рис. 2. Середні значення показників самоактуалізації курсантів 3 і 4 курсів

На етапі професійного навчання для курсантів ОВС найбільш виражені гностичний, морально-вольовий та мотиваційний компоненти готовності. Тобто для професійної самореалізації для них важливі мотивація, морально-вольові якості та пізнання. Найменш виражені, сформовані здатність до самоуправління та комунікативна готовність до діяльності у курсантів.

Саме тому про сформовану готовність до професійної діяльності можна говорити лише за умови розвинутої у суб'єкта емоційного ставлення, вміння адаптувати свою поведінку відповідно до ситуацій, що виникають, вміння будувати процес спілкування. Вона є важливим компонентом самовдосконалення особистості курсантів, що сприяє формуванню самореалізації у професійній сфері.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у подальшому поглибленому теоретичному вивченні та емпіричному дослідженні тих чинників, які сприятимуть самореалізації особистості студента та курсантів ОВС, зокрема в професійній діяльності. Відповідно до емпіричних результатів будуть створені програми тренінгових занять щодо корекції та підвищення рівня готовності до професійного саморозвитку.

1. Асмолов А.Г. Основные принципы психологического анализа в теории деятельности / А.Г. Асмолов // Вопросы психологии. – 1982. – № 2. – С. 14–27.

2. Глушко О.О. Развитие у студентов психологической готовности до профессиональной деятельности / О.О. Глушко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>.

3. Дьяченко М.И. Психологическая проблема готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандилович. – Мн.: Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.

4. Каверін О.В. Професійно значущі якості, що визначають психологічну готовність правоохоронця до охорони громадського порядку / О.В. Каверін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.v.gov.ua/portal/Soc_Gum/kavis/2011_1/kaverin.htm

5. Конохова Е.Т. Чинник готовності у формуванні установки на успішність професійну діяльності / Е.Т. Конохова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://totem.edu.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=84&Itemid=28

6. Левитов Н.Д. Психология труда / Н.Д. Левитов. – М.: Учпедгиз, 1963. – С. 16–26.

7. Лучечко Р.І. Формування готовності старшокласників сільської школи до трудової діяльності в умовах ринкових відносин: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Р.І. Лучечко. – К., 1994. – 147 с.

8. Максименко С.Д. Фахівця потрібно моделювати / С.Д. Максименко, О.М. Пелех // Рідна школа. – 1994. – № 3. – С. 45–57.

9. Машук І.О. Формування психологічної готовності учнів спеціалізованих загальноосвітніх закладів міліції до навчально-службової діяльності в системі МВС України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук / І.О. Машук. – К., 2009. – 21 с.

10. Мороз А.Г. Формирование готовности к педагогической деятельности у будущих учителей. Психологические основы совершенствования подготовки специалистов: сб. научных трудов / А.Г. Мороз. – Днепропетровск, 1980. – 423 с.

11. Прангишвили А.С. Психологические очерки / А.С. Прангишвили. – Тбилиси: Мецниереба, 1975. – 111 с.

12. Платонов І.В. Структура психологічної готовності особистості до правоохоронної діяльності / І.В. Платонов // Психологія. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. – Вип. 11. – С. 320–326.

13. Пуни А.Ц. Некоторые психологические вопросы готовности к соревнованиям в спорте / А.Ц. Пуни. – М.: Физкультура и спорт, 1973. – 113 с.

14. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер. Ком, 2001. – 720 с.

15. Ухтомский А.А. Собр. соч. / А.А. Ухтомский. – Л., 1951. –Т. II. – С. 129.

16. Шерман М.І. Критерії готовності майбутніх правоохоронців до здійснення завдань щодо охорони громадського порядку / М.І. Шерман // Юридичний вісник Причорномор'я. – 2011. – № 2 (2). – С. 300–307.

Угрин О.Г. Анализ компонентов психологической готовности курсантов ОВС к профессиональной самореализации

Рассмотрены содержательные характеристики понятия «психологическая готовность». Проанализированы компоненты психологической готовности, которые способствуют саморазвитию и самореализации личности в профессиональной сфере. Определено влияние показателей самоактуализации на психологическую готовность курсантов к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *понятие «психологическая готовность», компоненты готовности, профессиональная деятельность, профессиональная самоактуализация, самореализация.*

Uhryn O.G. The analysis component of the psychological readiness of the cadets of the internal affairs organs to the professional self-actualization

The article deals with the content characteristics concept of «psychological readiness». The components of the psychological readiness to promote self-actualization and self-identity in the professional field are analyzed. The influence of the self-actualization parameters of the cadets psychological readiness to the professional activity.

Key words: *concept of «psychological readiness», profession, professional self-actualization.*

УДК 159.922.1

І.І. Шлімакова, Р.М. Білоус

**ВПЛИВ СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ
НА ЕКОЛОГІЧНУ СВІДОМІСТЬ МОЛОДІ**

Розглядається проблема впливу соціометричного статусу на екологічну свідомість студентської молоді. Подано результати емпіричного дослідження взаємозв'язку складових екологічно обумовленої свідомості студентів психологічних спеціальностей з їхнім груповим соціостатусом.

Ключові слова: *екологічна криза, екологічна свідомість, екологічна освіта, соціометричний статус, екологічні цінності, екологічні диспозиції.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, коли екологічна криза є загальновизнаною світовою катастрофою, значної актуальності набуває проблема дослідження сформованості екологічної свідомості українців, особливо молоді, а також чинників впливу на її розвиток.

Серед найбільш перспективних тенденцій реформування освіти у цьому напрямі є стратегія впровадження у навчально-виховний процес концепції екологічної освіти й виховання. Проте за матеріалами досліджень В.В. Підліснюк [6] аналіз ситуації з упровадження екологічної освіти для сталого розвитку й використання освітнього і наукового потенціалу щодо розробки та впровадження політики протидії змінам клімату в Україні свідчить про незадовільний стан справ. Стратегічні плани у контексті проблематики мало впроваджуються на державному рівні, екотематику не включено в діяльність регіональних органів із екології та освіти, діяльність неурядових організацій.

З метою розробки стратегії екологічної освіти необхідно всебічно вивчити можливі шляхи формування екологічно детермінованої